

PAYLAŞILAMAYAN KAYNAKLAR VE

IRAK'IN BİTMİYEN SAVAŞLARI

“

Ülke kendisini sürekli olarak iç ve dış çatışmalar içerisinde bulmuş ve toplumsal sorunlar bir türlü çözülememiştir. Modern Irak öncesi dönem de aslında çok farklı bir tabloya sahip değildi. Kısacası bu durum, ülkenin adeta bir kaderi gibi kendisine yapışmıştır.

”

Ali Abdulhadi el-Mâmuri

Araştırmacı

Modern Irak'ın tarihine bakıldığında, 1921'den bu yana toplumsal uzlaşımın zayıf ve ülkenin de kırılgan bir siyâsi yapıya sahip olduğu görülmektedir. Ülke kendisini sürekli olarak iç ve dış çatışmalar içerisinde bulmuş ve toplumsal sorunlar bir türlü çözülememiştir. Modern Irak

öncesi dönem de aslında çok farklı bir tabloya sahip değildi. Kısacası bu durum, ülkenin adeta bir kaderi gibi kendisine yapışmıştır.

Irak Devleti daha bağımsızlık sürecinde çok kolay kurulmamış ve bu uğurda çok kan dökmüştür. Orta Fırat aşiretleri ilk olarak Osmanlı Devleti'nin yanında yer aldığı için Birinci Dünya Savaşı sonrası dönemde büyük bedeller ödemiştir. İngiltere 1920 Irak Devrimi esnasında, mandası ve idaresi altında olan Irak ile ilgili tutumunu değiştirmek zorunda kalmış ve ulusal hükümetin kurulmasına razı olmuştur. İngiltere, kurulan bu ulusal hükümetin başına Orta Fırat şeyhlerinin ve Necef'teki din adamlarının desteğini alan Faysal b. Hüseyin'i kral olarak getirmeye razı olmuştur.

Buna rağmen, Kral I. Faysal'ın iktidarda olduğu yıllarda Irak'ta is-

tikrar ve siyâsî huzur hiçbir zaman sağlanamamıştır. İngilizlerin Faysal'ı kısıtlamaya çalışması ve merkezi hükümetten daha fazla askerî gücü bulunan aşiretlerin ayaklanmaları silahlı çatışmaların devam

etnik başkaldırıları da ülkenin henüz kuruluş döneminde sahip olduğu sorunlardandı.

Devletin kuruluş aşamasında Kral I. Faysal; aşiretleri bir arada tutmaya, Irak'ın ulusal menfaatlerini maksimize etmeye ve mandacı İngiltere'nin Irak'tan taleplerini asgarî düzeyde tutmaya ve hükümetinin

Irak halkında daha geniş bir taban tarafından destek ka-

zanmaya çalışmıştır. Fakat yaşanan siyâsî çatışmalar ve özellikle 1924'te en-Necdiyye Kabilisi'nin, Irak'ın güneyine saldırılar düzenlemesi, Faysal'ı arzu ettiği siyaseti izleme konusunda acziyete düşürmüştür.

Kral I.Faysal'ın iktidardaki son dönemlerinde geçmişten bu yana İngilizlere bağlılıkları ile bilinen Asuri (Şüryaniler) el-Lif isyanı

baş göstermiştir. Bu Hristiyan kabile, Hakkâri dağlarını ve Hristiyan dağlarını mesken edinmişti. Ulusal hükümetin kurulmasının ardından Asuriler silahlarını devlete teslim etmeyi reddetmişlerdir. Bunun sonucunda ise çok sayıda Asuri'nin hayatını kaybettiği silahlı çatışmalar yaşanmış ve bu olay "Simele Katliamı" olarak tarihe geçmiştir. Simele Katliamı, Faysal'ın Eylül 1933'te hayatını kaybetmesinden kısa bir süre önce tedavi amaçlı çıktığı bir seyahat esnasında gerçekleşmiştir. Hatta bazı kaynaklar, Faysal'ın ölümüne, Irak ordusunun yönetimini kendi iradesi dışında Bekr Sıdkî'nin dev-

ralması haberinin sebep olduğunu söylemektedir.

“

Kasım 1936'da ordu, siyasete dahil olarak Irak siyâsî kültüründe askerî vesayet dönemini başlatmıştır.

”

1933 yılında Kral Faysal'ın ölümünün ardından ülkedeki siyâsî durum daha karmaşık bir hal almıştır. Ülke genelinde hükümete karşı pek çok ayaklanma çıkmıştır. Aşiret temelli olan bu ayaklanmaların en meşhurları, Şeyh Havâmu'l Abdül Abbâs el-Ferhûd ve er-Rûmeysa Bölgesi'ndeki Şeyh Benî Zerrîc'dir. 1933 yılının mayıs ayında er-Rumeysa ve Sûk eş-Şuyûk'ta sıkıyönetim ilan edilmiş, aynı yılın eylül ayında ise Basra'daki aşiretler ve ekim ayında da Yezidîler isyan çıkarmışlardır. Tüm bunların akabinde Sincar bölgesinde de sıkıyönetim ilan edilmiştir.

Kasım 1936'da ordu, siyasete dahil olarak Irak siyâsî kültüründe askerî vesayet dönemini başlatmıştır. Irak Genelkurmay Başkanı Bekr Sıdkî, Kral Gazi b. Faysal ile istişareler sonucu yaptığı darbeyle Yasin el-Hâşimî Hükümeti'ni devirmiştir. Bakanların öldürüldüğü ve siyâsî çalkantıların hiç bitmediği bu darbe sonrası dönem, bir başka darbeyle devam etmiştir. Irak, 1941'de ise Mayıs Harekâtı olarak bilinen ikinci bir darbeye tanıklık etmiştir. Bu harekâtle Taâa el-Hâmişî Hükümeti düşürülmüş ve Raşîd Âli el-Keylânî'nin liderliğindeki darbe hükümeti göreve gelmiştir. Kral II. Faysal'ın vasîsi Ab-

etmesi ne sebep olmuştur. Bu siyâsî çatışmaların yanında, ülkedeki toprak sahipleri arasında ekonomik çıkarlardaki uyuşmazlıklar nedeniyle de sürekli bir huzursuzluk ve çatışma hali bulunmaktaydı. Tüm bunların yanında 1924'te Şeyh Mahmud el-Berzenci liderliğinde başlayan Kürt ayaklanmaları gibi

etmesi ne sebep olmuştur. Bu siyâsî çatışmaların yanında, ülkedeki toprak sahipleri arasında ekonomik çıkarlardaki uyuşmazlıklar nedeniyle de sürekli bir huzursuzluk ve çatışma hali bulunmaktaydı. Tüm bunların yanında 1924'te Şeyh Mahmud el-Berzenci liderliğinde başlayan Kürt ayaklanmaları gibi

dullâh görevinden alınmış, eş-Şerîf Şeref, krala vasî tayin edilmiştir. Sonrasında ise orantısız güç kullanılarak Irak ordusuyla çatışan İngilizlerin yardımıyla el-Keylânî hükümeti devrilmiştir. Abdullâh, yeniden görevine dönerken el-Keylânî ise yurt dışına kaçmış ve 1960'a kadar Irak'a dönmemiştir. El-Keylânî ile beraber darbe girişimde bulunan dört albay ve iş birliğinde bulunan siviller ise idam edilmiştir.

Tüm bu olaylar meydana gelirken Kürtlerin yaşadığı Kuzey Irak'ta da sorunlar ve birbiri ardına yapılan askeri hamleler söz konusu olmuştur. Şeyh Mahmud el-Hafid (el-Berzencî) hareketinin engellenmesini izleyen yıllarda Kürtler sürekli olarak merkezî hükümetlere karşı silahlı çatışmalar içinde olmuşlardır. Ekim 1943'te Molla Mustafa el-Bârzânî ayaklanması bu anlamda zikredilmesi gereken önemli isyandır. El-Bârzânî, İran'dan döndükten sonra ilan ettiği isyanını Ekim 1945'e kadar devam ettirmiştir. Hezimete uğrayınca İran'a kaçmış ve Mayıs 1947'de Irak'a geri döndüğünde tekrar isyan başlatmıştır. Çatışmalar aralıklı olarak 1958 darbese kadar devam etmiştir. Merkezî hükümetle ateşkes sağlanmasının ardından ortalık durulsa da, Eylül 1961'de çatışmalar artık savaş halini almıştır. Aralık 1968'de ise silahlı kuvvetler, El-Bârzânî yönetimindeki bölgelere askerî operasyon düzenleyerek isyanı bastırmak zorunda kalmışlardır.

Merkezî Hükümet ve Kürt isyancılar arasındaki problemler, dönemin Cumhurbaşkanı Yardımcısı Saddam Hüseyin ve el-Bârzânî'nin

1970 yılında bir araya gelerek müzakere sürecini başlatmalarına kadar devam etmiştir. İki lider, Kürt meselesini çözüme kavuşturmak adına 11 Mart Beyanı'nı yayınlamışlardır. Bu karar, Ekim 1972'de müzakerelerin kesintiye uğramasıyla bir ilerleme kaydedememiştir. Mart 1974'te özerk yönetim anlaşması iptal edilmiş ve taraflar arasında çatışmalar yeniden patlak vermiştir. 1975'te ise İran ve Irak, Cezayir Anlaşması'nı imzalamıştır. Anlaşmanın akabinde İran Şahı Kürtlere destek vermeyi kesmiştir.

“

Başarılı ve başarısız darbe girişimleri, tutuklamalar, suikast eylemleri gibi hadiseler ülkeyi diğer bir darbeye daha sürüklemiştir. Saddam Hüseyin, Cumhurbaşkanı Ahmet Hasan el-Bekir'i 1979'da devirerek cumhurbaşkanlığı makamını ele geçirmiş ve 1979'da bazı Baas liderlerini idam ettirmiştir. Çok geçmeden Eylül 1980'de Irak ve İran arasında sekiz yıl sürecek olan I. Körfez Savaşı patlak vermiş ve 8 yıl süren bu savaş 8 Ağustos 1988 tarihinde sonuçsuz şekilde bitmiştir.

”

El-Bârzânî hareketi çöküntüye uğramış ve İran'a çekildiğini açıklamıştır. Mart 1976'ta el-Barzânî önderliğindeki gruplar dağlık bölgelerde gerilla savaşları başlatmıştır. Bu çatışmalar sonrası belirli bir barışçıl ortam sağlanmasına rağmen, Ekim 1991'de Erbil ve Sü-

leymaniye'de Irak güçleri ve silahlı Kürt gruplar arasında çatışmalar yeniden alevlenmiştir. Irak güçleri bu çatışmalardan çekilmiş ve daha sonra Irak Devlet Başkanı Saddam Hüseyin; Mesud el-Bârzânî ile Celal Talebânî liderliğindeki Kürdistan Yurtseverler Birliği (KYB) arasındaki çatışmaları fırsata çevirerek Bağdat'ın bu bölgedeki otoritesini artırmayı başarmıştır.

Merkezî Hükümet ve Kürt gruplar arası çatışmaların yanı sıra diğer bazı iç sorunlar da sürekli olarak devam etmiştir. Başarılı ve başarısız darbe girişimleri, tutuklamalar, suikast eylemleri gibi hadiseler ülkeyi diğer bir darbeye daha sürüklemiştir. Saddam Hüseyin, Cumhurbaşkanı Ahmet Hasan el-Bekir'i 1979'da devirerek cumhurbaşkanlığı makamını ele geçirmiş ve 1979'da bazı Baas liderlerini idam ettirmiştir. Çok geçmeden Eylül 1980'de Irak ve İran arasında sekiz yıl sürecek olan I. Körfez Savaşı patlak vermiş ve 8 yıl süren bu savaş 8 Ağustos 1988 tarihinde sonuçsuz şekilde bitmiştir. Irak güçleri bu defa Ağustos 1990'da Kuveyt'e saldırmış ve II. Körfez Savaşı patlak vermiştir. Ocak 1991'de ABD'nin Kuveyt'i Irak işgalinden kurtarmak amacı ile liderlik ettiği uluslararası koalisyon kuvvetleri ile askerî çatışmaya giren Irak ordusu ciddi zarar görmüş ve geri çekilmiştir. Bu gelişmeler ve iki başarısız savaş sonrasında mart ayında Saddam Hüseyin rejimine karşı çıkan büyük ayaklanmada 14 Irak ili Bağdat kontrolünden çıkmıştır.

II. Körfez Savaşı'nın etkileri sadece ekonomik ambargo ile sınırlı kalmamış aynı zamanda askerî an-

lamda da ülkeye önemli yansımaları olmuştur. Nitekim Eylül 1996'da ABD, Irak'ın güneyindeki komuta merkezlerini imha etmek için 44 seyir füzesi atmış, Aralık 1998 tarihine gelindiğinde ABD, bu defa Çöl Tilkisi Harekati'ni gerçekleştirmiştir. Bu harekât, 1991'deki II. Körfez Savaşı'ndan bu yana ABD ve İngiltere'nin başlattığı en büyük operasyon olmuştur. 20 Mart tarihinde ise III. Körfez Savaşı başlamış ve Nisan 2003'te Bağdat işgal edilerek Saddam Hüseyin rejimine son verilmiştir.

Saddam Hüseyin rejiminin son bulması Irak'taki meseleleri çözmediği gibi daha kronik bir hale dönüştürmüştür. 2003'ten bu yana Irak'ın içerisindeki mezhepçilik daha fazla yoğunlaşmıştır. Bugün Irak'ta; Irak Merkezî Hükümeti, ABD destekli gruplar ve farklı silahlı örgütlerin temsil ettiği örgütler arasında sürekli sorunlar yaşanmaktadır. Bu silahlı örgütlerin bazıları sadece ABD güçleri ile sa-

vaşmaya odaklanırken, el-Kâide gibi terör oluşumları ise mezhep savaşlarını körüklemekte ve binlerce sivilin ölümüne sebep olmaktadır.

“

Tüm bu tartışmalardan sonra, 20. yüzyılın başlarında kurulan modern Irak Devleti'nin en belirgin özelliği mütemadiyen devam eden savaşlar ve iç çatışmalardır.

”

2009'un başlarında Irak'ta göreceli bir istikrardan söz edilirken terör oluşumlarının devam eden saldırıları ve bombalı eylemler Haziran 2014'te Irak Merkezî Hükümeti'nin Musul ve diğer illerde otoritesini kaybetmesine yol açmıştır. Bu gelişmeler sonrası Merkezî Hükümet, Irak topraklarının yaklaşık üçte birinde egemenliğini kaybetmiştir. Irak Hükümeti kurulduğu günden bugüne askerî anlamda

en büyük sarsıntı ile karşı karşıya kalmıştır. Aralık 2014'te Necef'teki Yüksek Mercî Ayetullah Ali Sistani, IŞİD'e karşı “kifai cihat” fetvası ilan etmiştir. Irak Hükümeti'nin içinde bulunduğu krizden çıkması için çözüm önerisi olarak değerlendirilen bu fetva, vatandaşların gönüllü olarak Irak ordusuna katılmaları ve ülkelerini savunmaları çağrısı yapmaktaydı. Bu çağrılar üzerine düzensiz askerî birlikler kurulmuş ve bu birlikler daha sonra Haşdi Şa'bi (Halk Seferberlik Güçleri) olarak bilinen örgüte dönüşmüştür. Bu şekilde oluşan Haşdi Şa'bi, IŞİD'e karşı yapılan çoğu askerî operasyonda yer almıştır. 2016 yılında bu operasyonların son bulmasına karşılık Irak'ta pek çok insan hayatını kaybetmiş ve şehirlerdeki altyapı büyük oranda tahrip olmuştur. Dahası IŞİD ile mücadele esnasında otonom şekilde hareket eden ve Irak ordusu ile iş birliği gerçekleştiren askerî grupların Irak Devleti'nin otoritesini kabul edip etmeyeceği sorunu halen devam etmektedir.

Tüm bu tartışmalardan sonra, 20. yüzyılın başlarında kurulan modern Irak Devleti'nin en belirgin özelliği mütemadiyen devam eden savaşlar ve iç çatışmalardır. Ülke içerisinde Hükümet ile hükümete karşı ayaklanan gruplar arası çatışmalar, terör örgütlerinin ülke içerisindeki yıkıcı tahribatları ve komşularıyla arasındaki çözülme sorunları, Irak'ın bitmeyen sorunlarının başında gelmektedir. Ayrıca içeride ve dışarıdaki bu çatışmaların yanında ortaya çıkan ekonomik krizler, toplumsal kutuplaşmalar, parti-mezhep-etnik temelli gerginlikler yaşanan çatışmaları derinleştirmektedir. ■

